

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2023

Viktor Dyk

Milá sedmi

loupežníků

(1906)

Edice Dílna
České knihnice
Sv. 22

Robert Kolár
Ústav pro českou literaturu
AV ČR, Praha

Semináře a Dílny České knihovnice jsou volně ke stažení zde:
<https://www.kniznice.cz/pro-skoly>

Ústav pro českou literaturu AV ČR

Publikace vznikla v rámci výzkumného záměru Ústavu pro českou literaturu Akademie věd České republiky, v. v. i., (RVO: 68378068).

Při práci na textu byly využity zdroje výzkumné infrastruktury Česká literární bibliografie (kód ORJ: 90243).

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons – Uveďte původ – Neužívejte komerčně 4.0 Mezinárodní. Licenční podmínky jsou dostupné zde: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.cs>

Lektoroval:

Mgr. Jakub Říha, PhD., Ústav pro českou literaturu AV ČR, Praha

Verze publikace: II/2023

Vydal

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.,

Na Florenci 1420/3, 110 00 Praha 1,

www.ucl.cas.cz,

v Praze roku 2023

jako 22. svazek edice *Dílna České knihovnice*.

Grafická úprava a sazba Stará škola.

Redigovala Petra Hesová.

Grafická úprava a sazba Stará škola.

© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2023

Edici *Dílna České knihovnice* řídí Robert Kolár.

VIKTOR DYK: MILÁ SEDMI LOUPEŽNÍKŮ

ÚVODEM

Takto o ní psal Miroslav Červenka v *Slovníku básnických knih* (dostupné zdarma online na stránkách Ústavu pro českou literaturu AV ČR): <https://edicee.ucl.cas.cz/prirucky/slovníkove/140-slovník-básnických-knih>

„Druhá lyrickoepická kniha V. Dyka obnovuje žánr romantické balady, která čerpá látku z lidové pověsti nebo si ji tvoří v obdobném duchu. Postavy, příběh i přírodní scenerie jsou výsledkem záměrné stylizace, jejímž prostřednictvím je ožívován útvar, který v době vzniku básně byl už dávno historickou záležitostí. Spíše než aby tlumočil nějaké významově vyhraněné poselství (je potlačena i Dykova základní problematika deziluze), má tento návrat znovu vyvolat romantický pocit a náladu. Erotikou prostoupená báseň sugestivně předvádí nerozpletený uzel vášní — lásky a zrady, smyslného přilnutí k životu, vraždy a smrti. — Hlavním vtělením romantického pocitu je ústřední postava „milé“ (i když je obdařena některými rysy literární psychologie ženy z přelomu století). Záhadná žena se přidává v divokých hvozdech k bandě loupežníků (jejich prehistorie jako účastníků potlačené selské vzpoury, datující příběh někam do 18. století, je tu jen vedlejším motivem), patří všem a všechny miluje. Její druzi zavraždí krásného mladíka, který jí připomněl někdejšího milence. Krutá pomsta na knězi, který v době lidového povstání držel s pány, vyvolá v milé hrůzu z hříchu. Je zabit poutník, kterého si na první pohled zamilovala a který v ní našel vysněnou bytost. Těsněji než s jinými se sblíží s jedním z příslušníků tlupy, a ten je svými druhy zabit, neboť porušil dohodu o rovnoměrném rozdělení lásky milé mezi všechny. Vzápětí milá zradí tlupu žandarmům; poslední její píseň zaznívá ve chvíli, kdy milá nosí plní květiny k šibenici, na níž se všichni houpají.“

(Miroslav Červenka: „Milá sedmi loupežníků — Viktor Dyk“, in M. Červenka — V. Macura — J. Med — Z. Pešat: *Slovník básnických knih*, Praha, ČS 1990, s. 157, dostupné online v Edici E Ústavu pro českou literaturu AV ČR): <https://edicee.ucl.cas.cz/prirucky/slovníkove/140-slovník-básnických-knih>

Předmětem následující Dílny bude první „zpěv“ této skladby, která se člení na Prolog a 23 „zpěvů“.

I
LOUPEŽNÍK ZPÍVÁ:

Úžlabím vede cesta v tmách.
Sto rýnských. Celý kraj se děsí.
Nejistá pole. Zrádné lesy.
Z té hlavy mají všichni strach.

A tak se chodí nad propastmi.
Sklouzneš a konec. Mlčí hloub.
Krev teče z rány. Oči v sloup.
Vzpomínku věnuje snad vlast mi.

A cesta vede šerem skal.
Farář, ten káže oheň, síru.
To už je tak, kdo nemá víru.
Ovečky spí. Má pastýř žal.

Hartusí páni od práva.
Tak dlouho zbojník řádí v skrytu.
To podkopává autoritu.
Kdo žandarmy to uspává?

A cesta vede sídly sov
a časem slyšet píseň sýčka.
Smrt chodí lesem? Přivřem víčka.
To je ta cesta na hřbitov?

Nad propastmi jde naše stezka,
kam biřiců se noha bála.
Sto rýnských včera bratru stála —
co naše hlava stojí dneska?

(Viktor Dyk: Pět básnických knih, edice Česká knižnice, Praha, NLN 2003, s. 13)

SLOVNÍČEK¹

úžlabí — úzké údolí

rýnský — starý zlatý peníz

páni od práva — soudci, případně vedení obce

žandarm — četník, policista

biřic — městský policista

1 (významy slov dle Příručního slovníku jazyka českého, který je dostupný zdarma online na stránkách Ústavu pro jazyk český AV ČR)

OTÁZKY A ÚKOLY

1. Kdo je mluvčím básně?
2. Uvedte nějaké další dílo české literatury, ve kterém je hlavní postavou loupežník.
3. Jaké další „hlasy“ se v básni objevují?
4. V básni je motiv propasti. Jaký může být jeho přenesený význam?
5. V jaké době se báseň odehrává?
6. Vyjádřete obsah básně.
7. Je báseň strofická?
8. Určete rýmové schéma básně.
9. V jaké pevné formě se s tímto rýmovým schématem můžeme často setkat?
10. Je počet slabik v jednotlivých verších strofy pravidelný?
11. Kolik veršů básně končí značeným syntaktickým předělem, tj. v případě naší básně čárkou, tečkou, otazníkem, pomlčkou?
12. Srovnajte podíl značených silných syntaktických předělů na konci verše v Dykově a Gellnerově básni:

František Gellner: Jarní slavnost

Vděk noci vystřídal dne krásu;
v čím dál tím lepší náladě
seděli v mírném světel jasu
páni i dámy v zahradě.

Mdlá vůně stromů kořenila
dráždivou příchutí zábavy,
nápojů čarodějná síla
stoupala rychle do hlavy.

Ach, a tu stalo se, že malá
a rozpustilá Helenka
v nemístné chloubě ukázala
všem půvab svého kolénka.

Dámy se zarděly, jak zřely
Helenčin světlý podvazek,
z mužů však mnozí zapomněli
na srdcí pevný závazek.

Nazítří došlo na ty pány;
leckde se střetly náhledy.
Nestoudně byly popírány
veškeré hříšné pohledy.

Miladin ctitel rozhorlený
děl: „Ne, toť nedovolenó!
Má drahá, ejhle, dnešní ženy!
Před lidmi! svoje koleno!“

Druhý zas pravil: „Vínko zblázní
hlavičky zvyklé na vodu,
že zaměňují s parní lázní
veřejnou, prosím, hospodu.“

Každý se změnil za chvílenku
v mravokárce a mudrce;
však při vzpomínce na Helenku
hřálo to přec jen u srdce.

*(František Gellner: Dílo 2 — Kritická hybridní edice,
Praha, ÚČL AV ČR — Akropolis 2012, sb. Nové verše, s. 29–30)*

ŘEŠENÍ

1. Loupežník. Mnoho toho o něm nevíme, ve skladbě *Milá sedmi loupežníků* se střídají hlasy loupežníků a milé, u loupežníků není rozlišeno, který z nich má právě slovo, vystupují jako kolektiv. Když je jejich kolektiv kvůli milé rozdělen, přinese jim to smrt.

Všimněme si také neustále se měnícího způsobu odkazování k mluvčímu, kolísání mezi gramatickými osobami může vyvolávat otázky po hranicích individua a kolektivu, jedná se o klíčové téma skladby, které tato neustále kolísající perspektiva podtrhuje:

- *A tak se chodí nad propastmi* — 3. osoba jednotného čísla; takto chodí loupežník/ci nad propastmi
- *Sklouzneš a konec* — 2. osoba jednotného čísla, ale jedná se o tzv. sebeoslovení; sklouzne loupežník/ci, ne čtenář
- *Vzpomínku věnuje snad vlast mi* — zde běžná 1. osoba jednotného čísla
- *přivřem víčka, naše stezka, naše hlava* — 1. osobou množného čísla se referuje ke kolektivu loupežníků

2. Např. Karel Hynek Mácha: *Máj*, Ivan Olbracht: *Nikola Šuhaj loupežník*, Karel Čapek: *Loupežník*. *Máj* je pro *Milou sedmi loupežníků* velmi důležitou skladbou, viz dále rozšiřující úkol.

3. Páni od práva (viz výše slovníček), kteří nejsou spokojeni s tím, že loupežníci běhají na svobodě (*Tak dlouho zbojník řádí v skrytu. / To podkopává autoritu.*). Dále je slyšet sýček, na což upozorňujeme zvláště proto, že houkání sýčka je obvykle vykládáno jako znamení neblahé předzvěsti. První zpěv skladby tak obsahuje i jisté signály, které napovídají, jak příběh dopadne: nedobře. Identifikováním dalších hlasů jsme chtěli upozornit na dialogičnost skladby, které je věnována celá studie Jany Hoffmannové („Dialogická výstavba Dykovy *Milé sedmi loupežníků*“, *Česká literatura* 40, 1992, č. 6, s. 582–593).

4. Žít nad propastí znamená žít v nejistotě, na hraně, riskovat. Motiv propasti se objevuje např. i v Dykově novele *Krysař*. V ní je propast, která „není prý pouze propastí, ale je cestou“ (Viktor Dyk: *Dramata a prózy*, Praha, NLN 2003, cit. *Krysař*, s. 413). Jednoho dne u ní stane sám krysař, jehož odměna byla mimochodem stanovena rovněž na sto rýnských: „Stál až na okraji, mnohem dále, než se odvážil kdo z rodáků z Hameln. Stál až na okraji a zdálo se, že mluví s propastí, milenkou sebevrahů. // Jisto je, že propast lákala krysaře; stál nad ní zamyšlen a sám. Občanům v Hameln nelíbil by se výraz jeho očí; nebyla tu pouze propast, ale byly tu dvě propasti“ (tamtéž, s. 414).

5. V textu není žádný explicitní časový údaj týkající se zasazení skladby do nějakého blíže určeného historického období. Je velmi pravděpodobné, že se nejedná o autorovu sou-

časnost, nápovědou by mohl být také výraz *zbojník*, který je dle *Příručního slovníku jazyka českého* definován jako někdo, „kdo zpr. ze vzpoury proti vrchnosti opustil stálé sídlo, žil v lesích a přepadal zvl. bohaté“. Skladba by tedy mohla odkazovat zhruba do 17.–18. století. Není to ale vlastně podstatné, příběh je zasazen do blíže neurčitých kulís, v nichž se odehrává univerzální příběh lásky, zrady, svobody apod.

6. Např. odměna sto rýnských za dopadení loupežníků (možná přesněji sto rýnských za jednu loupežnickou hlavu) zatím nenašla svého majitele, loupežníci dál unikají, žijí ve strachu, nejistotě a očekávání, že hon na ně bude čím dál tím intenzivnější.
7. Ano, je složena čtyřveršími.
8. Rým obkročný, abba.
9. V sonetu, jedná se o klasické schéma kvartet (klasický italský sonet se skládá ze dvou čtyřverší a dvou tříverší, čtyřverším se také říká kvarteta, tříverším terceta), čtyřverší s obkročným rýmem je typické především pro sonet, mimo sonet se objevuje méně často; v sonetu se také setkáme se střídavým rýmem abab.
10. Ano i ne, v básni se střídají verše osmislabičné (čtyřstopý jamb mužský) a devítislabičné (čtyřstopý jamb ženský). V poslední strofě jsou všechny verše devítislabičné, jinak jsou v každé strofě vždy dva verše osmislabičné a dva verše devítislabičné, přičemž se mezi sebou vždy rýmují pouze stejnoslabičné verše. Pořadí veršů ale není ve všech strofách stejné, např. v první 8.9.9.8., ve druhé strofě 9.8.8.9.
11. Báseň má 24 veršů, z toho 23 je zakončeno značeným syntaktickým předělem, 17. verš sice na konci žádný znak nemá, ale následující verš začíná spojkou *a*, takže i v tomto případě můžeme mluvit o syntaktickém předělu na konci 17. verše. To znamená, že, zjednodušíme-li to, v básni není ani jeden přesah. Dykův verš obecně je typický právě nebývale nízkým procentem přesahů, můžeme citovat v této souvislosti F. X. Šaldu, který v recenzi Dykovy první sbírky *A porta inferi* (viz F. X. Šalda: *Kritické projevy 3*, Praha, Melantrich 1950, s. 406) napsal: „Verš kupí se na verš ostře, nepřiléhavě, často bez mostu a spojení, je chladný, krátký, nedůvěřivý, ostnitý, nevzlétá, nepodává si ruce s druhým, neprolíná se v široké rytmické fluktuaci celku. Je uzavřený, nevychází ze sebe nebo jen nerad, má ironickou a melancholickou rezervovanost.“ Upozorníme také na to, že značený syntaktický předěl se kromě konce verše objevuje i uvnitř něj, srov. např. první strofu.
12. Gellnerova báseň je záměrně vybrána tak, aby šlo o Dykova současníka a generačního druha, dále o čtyřstopý jamb (obecně můžeme říct, že kratší verše mají větší tendenci k tomu, aby se v nich objevil přesah, jednoduše řečeno: věta se nestihne doříct v jednom verši; delší mají zase přesahů méně), čtyřverší (na rozdíl od Dyka ale mají čtyřverší střídavý rým). Gellnerova báseň má 32 veršů, 17 z nich je zakončeno značeným syntaktickým předělem. Oproti Dykovi je tedy u Gellnera daleko více přesahů, verše nejsou tak ostře odděleny od sebe, navazují na sebe, tok vyprávění je plynulý.

ROZŠIŘUJÍCÍ ÚKOL

Viktor Dyk: Milá sedmi loupežníků

XXI

MILÁ SEDMI LOUPEŽNÍKŮ ZPÍVÁ:

Noc voní. Světlušky zříš plát.
Noc krásná je, jak v létě bývá.
U ohně sedím. Hlavo divá:
Chce se mi smát, chce se mi smát!

Nůž blýská v ohni. Bodni jen.
Tvé oči divě hledí na mne.
Proč váháš? Všechno bylo klamné.
Vše jako sen — a pouhý sen!

Co ráda mám, to těžko říc.
Nad hříšnou smiluj se, ó Bože.
Hru oblak, bouři, odlesk nože,
vzpomínku, sen svůj. A snad nic.

Já neměla tě nikdy ráda.
Noc voní. Slyšíš zdálky hlas?
Chci jíti — proč tak křičíš zas?
A proč jsi zabil kamaráda?

Vše jako sen. — Mně chce se zdát
sen o očích, jež jinde planou.
Co chceš s tím nožem, se svou hanou?
Chce se mi smát, chce se mi smát!

(Viktor Dyk: Pět básnických knih, edice Česká knižnice, Praha, NLN 2003, s. 35)

ÚKOLY

1. Určete metrum verše (jamb, trochej, daktyl).
2. Určete rozměr verše (třístopý, čtyřstopý, pětistopý ad.).
3. Určete mužské a ženské verše.
4. Spočítejte, kolik mužských veršů této básně je zakončeno jednoslabičným slovem.

ŘEŠENÍ

1. Jamb, přízvuky víceslabičných slov (počítáme pouze s hlavními přízvuky, které jsou na první slabice slova) se objevují na sudých slabikách verše (ale ne nutně na všech sudých, některé sudé slabiky verše mohou být nepřízvukné), na lichých slabikách verše není přízvuk víceslabičného slova (netýká se první slabiky verše, kde se přízvuk víceslabičného slova připouští). Např. v prvním verši *Noc voní. Světlušky zříš plát.* jsou přízvuky víceslabičných slov na 2. a 4. slabice verše, na 6. slabice verše není žádný přízvuk, na 8. slabice verše je přízvuk jednoslabičného slova. Na žádné liché slabice tohoto verše není přízvuk víceslabičného slova, ale na 1. a 7. slabice je přízvuk jednoslabičného slova. Opakujeme: podstatné jsou přízvuky víceslabičných slov, které v jambu nesmějí být na lichých slabikách verše (v trocheji je to obráceně, tam nesmějí být přízvuky víceslabičných slov na sudých slabikách verše).
2. Čtyřstopý. Ačkoli v českém přízvukném verši není stopa „reálnou“ jednotkou verše, tradičně verše počtem stop označujeme. Jambická stopa se skládá ze dvou slabik, první by měla být nepřízvukná, druhá by měla být přízvukná (⊔ —). Do osmislabičného verše se vejdu čtyři stopy: ⊔ — / ⊔ — / ⊔ — / ⊔ —. Do devítislabičného verše také jen čtyři, poslední slabika totiž tvoří tzv. neúplnou stopu: ⊔ — / ⊔ — / ⊔ — / ⊔ — / ⊔. Počet stop ve verši se odvíjí od počtu silných pozic, které značíme —, v osmislabičném i devítislabičném jambu jsou takové pozice čtyři. Ale např. v šestislabičném a sedmislabičném jambickém verši tři, proto takové verše nazýváme třístopé atd.
3. Mužské verše končí silnou pozicí —, která může a nemusí být podložena přízvukem. Ženské verše končí slabou pozicí ⊔, na které by neměl být přízvuk. Osmislabičné jambické verše končí silnou pozicí, a proto jim říkáme mužské. Devítislabičné jambické verše končí slabou pozicí, a proto jim říkáme ženské.
4. Všech deset mužských veršů (ve všech strofách kromě čtvrté se jedná o první a poslední verš strofy) končí jednoslabičným plnovýznamovým slovem. Taková míra zakončení mužských veršů je naprosto extrémní, statisticky očekávaná četnost jednoslabičných klauzulí v mužských verších je zhruba 16 %. Básníci toto očekávání běžně překračují a Dyk v tomto ohledu není výjimkou. Např. v jeho lyrice je jednoslabičnou klauzulí zakončeno 41 % pětistopých jambů, což je stejně jako třeba v lyrice Jaroslava Vrchlického. Ovšem ve čtyřstopých mužských jambech *Milé sedmi loupežníků* (statistika ale mohla být

založena pouze na 88 mužských verších, víc jich ve skladbě není) je podíl jednoslabičných klauzulí 75 %. S podobně extrémními hodnotami jednoslabičných klauzulí v mužských jambech se v české literatuře setkáme u Karla Hynka Máchy. Mácha v tom převyšuje téměř všechny autory 19. století a jeho hodnoty mají k těm z *Milé sedmi loupežníků* blízko. Je ale nějaká souvislost mezi *Milou sedmi loupežníků* a Máchou? Ano, Dykova skladba se k romantismu a Máchovi, jak jsme viděli již v samém úvodu této Dílny, kde byla citována pasáž ze *Slovníku básnických knih*, nepokrytě hlásí (pokud následující argumentaci přijmeme, pak je extrémní přízvukování koncových pozic mužských veršů možno chápat jako rytmický citát odkazující k *Máji*, můžeme tedy říct, že autoři na sebe neodkazují jen tématem, motivy, slovníkem, ale také zvoleným veršem, jeho metrem, jeho rytmem): pojednává o individualitě stojící proti spořádané společnosti, lidech, kteří se vzbouřili, a tak jsou nuceni žít na okraji; o vášni, lásce, mstě a zradě, touze po svobodě a dobrodružství, ale nemožnosti je získat nebo prožít, z čehož pramení deziluze, zklamání. Dění se čtenáři představuje zlomkovitě v promluvách jednotlivých postav, některé věci, např. motivaci postav, bližší časové a příčinné souvislosti, můžeme jen odhadovat, některé nedávají smysl (např. proč na konci četníci chytí a pověsí všech sedm loupežníků, když jeden z nich byl již dříve zabit?). S Dykovou skladbou se do české literatury vrátila postava loupežníka — ve zjevné návaznosti na „strašného lesů pána“ Viléma z Máchova *Máje*. Podobnost s Máchovým *Májem* je zcela zřejmá i tematizací milostného puzení, vášni a msty na pozadí přírodního dění; Dykův text vede se slavnou Máchovou básní dialog. Čtenář je na tuto vazbu upozorňován náznaky již v „Prologu“, složeném nestrofičným nepravidelně rýmovaným čtyřstopým trochejem, v němž za letního večera přichází do jemu známé horské krajiny po sedmi letech poutník, rozjímá nad mrtvolami sedmi pověšených loupežníků a identifikuje se s nimi:

PROLOG

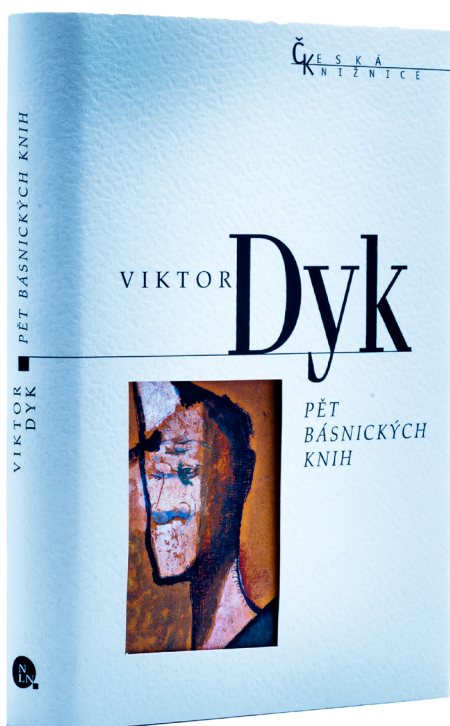
Neznám přesného už data,
ale kdysi se to stalo
za letního večera.
Bylo někdy po klekání,
sám jsem kráčel pustou strání,
dívaje se do dálek.
Krajina to byla známá,
pohorské to panoráma,
vrch a dol a vrch a dol.

Nevím přesného už data,
oživla však stará nota
za letního večera.
Vášnivá a teskná nota,
stará nota romantiků,
v letní noci houslí pláč.

Sedm vidím loupežníků.
Dosud visí na čakanu,
jak jsem zřel je před lety.
Sedm let už přešlo zatím,
k syžetu se přece vrátím.
Dávné bouře bol a síla
vzpomínkou se probudila.
Chladný vítr vanul z hor,
cítíl soucit jsem a vzdor.
A já tiše citoval si
staré osudové drama:
Jsem ten, jehož, lesy, znáte,
jemuž vrazi řeknou brate,
loupežník jsem Jaromír.

Sedm vidím loupežníků,
jak jsem zřel je před lety.
Milá nosí pro ně kvítí,
musilo prý všechno býti;
sova ještě houká v lese,
rozvalen je starý mlýn.
A co cítím teď, to zve se
radost ze zla úhrnem.

(Viktor Dyk: *Pět básnických knih*, edice *Česká knižnice*, Praha, NLN 2003, s. 9–10)

Viktor Dyk Pět básnických knih

Ediční příprava: **Zina Trochová**

Komentář: **Zina Trochová a Jaroslav Med**

Počet stran: **326**

Vydání: **v České knižnici první**

ISBN **80-7106-459-9**

Rok vydání: **2003**

První ze dvou svazků z díla Viktora Dyka je věnován jeho poezii. Obsahuje pět básnických sbírek: *Milá sedmi loupežníků*, *Giuseppe Moro*, *Noci Chiméry*, *Okno* a *Domy*. Těmito básnickými sbírkami chceme představit vlastní obsah Dykovy poezie, žijící dodnes v povědomí literární historie svým legendárním dobovým působením. Dramatická cesta básníka od symbolistně dekadentních počátků k výrazné političnosti spojené s protirakouským bojem a s politikou nově vzniklého státu dokládá soudobou atmosféru.